

Labdien!

Mani sauc Karīna Pētersone, un es esmu bijušais “sistēmas bērns”. Savu bērnību es pavadīju internātskolā un bērnu namā. Tur nokļuvu tāpēc, ka mana mamma ir slima. Viņai ir šizofrēnija. Ilgus gadus pēc bērnu nama pamešanas es maksimāli izvairījos runāt un jebkādā veidā saistīties ar šo dzīves pieredzi. Sākotnēji to darīju tādēļ, ka man likās, ka, uzzinot par manu dzīves pieredzi, cilvēki sāks uz mani skatīties kā uz sliktāku, ne viņiem piederīgu; pēc tam to darīju tādēļ, ka negribēju cilāt sāpīgās atmiņas.

Maijā Jelgavas bērnu nama notikumu kontekstā manī kaut kas uzsprāga. Nedēļas laikā, klausoties sižetus par notiekušo, es tiku emocionāli atmesta atpakaļ bērnībā, kaut bija pagājuši jau daudzi gadi. Nezinu, kāpēc tā, bet es biju iedomājusies, ka šajā jomā viss ir mainījies – maksimāli uz labo pusi. Taču, klausoties raidījumus, radās sajūta, ka sistēma ir iestrēgusi tālajā 1997. gadā. Vēl es redzēju, ka visā šajā stāstā nav paša “sistēmas bērna” viedokļa, sajūtu un redzējuma. Un es uzrakstīju stāstu par savu pieredzi. Stāsts guva plašu rezonansi: manā blogā to ir izlasījuši gandrīz 88 000 cilvēki, turklāt to ir pārpublicējuši Latvijas lielākie interneta portāli. Šī stāsta rezultātā mani uzrunāja arī SOS bērnu ciemata asociācija un tāpēc es atrodos šeit – jūsu priekšā.

Vienīgā nākotne, kuru es redzu bērniem, kuri dažādu iemeslu dēļ ir palikuši bez vecāku aprūpes, – katram bērnam ir jāaug savās Mājās. Un vislabākais veids, kā es varu palīdzēt šiem bērniem, ir – runāt par savu pieredzi un sajūtām. Ar cerību, ka visi sistēmā iesaistītie cilvēki mani sadzirdēs.

Citēšu kādu daļu no sava stāsta, kas ir sākums manai dzīvei sistēmā:

“(..) Tad kādu dienu, kad es spēlējos pagalmā, iznāca mamma, pienāca pie manis un sāka pīt bizes. Parādījās sveši cilvēki. Mamma sapina bizes un pazuda. Sveša tante man prasīja, vai negribu aizbraukt pie bērnudārza direktores. Es teicu, ka gribu. Kā jau minēju, tā sieviete man bija ļoti mīļa.

Svešs onkulis mani aiznesa uz mašīnu. Es jutu, ka kaut kas nav kārtībā, bet nespēju līdz galam saprast – kas. Kad mašīna bija kādu laiku braukusi, tantes man pateica, ka šodien nebrauksim pie direktores, ka mēs aizbrauksim uz kādu vietu, kur es padzīvošu ar citiem bērniem. Tad, manuprāt, man pirmo reizi pateica, ka mamma ir slima. Un tur es padzīvošu, kamēr mamma izveseļosies un tas noteikti nebūs ilgi. Es biju nobijusies un vainoju sevi. Es vainoju sevi, ka paprasīju mammai nomainīt bērnudārzu, jo, ja es būtu

palikusi iepriekšējā bērnudārzā, mamma nenaslimtu. Ar šo vainas apziņu es nodzīvoju līdz 12 gadiem. (..) Es miglaini atceros pirmo internātskolas dienu. Atceros, ka mani ieveda milzīgā hallē, kurā bija daudz bērnu, zilās skolas formās ar baltām apkaklītēm. Bērni bija sastājušies pa divi, grupās pa klasēm, un gaidīja, kad varēs iet uz ēdamzāli pusdienot. Tantes parunāja ar citiem tur esošajiem pieaugušajiem, pie manis kāds pienāca, pieveda pie pirmās klases bērniem. (..)

Neviens ar mani neparunāja, nepajautāja, kā es jūtos, vienkārši ielika kā mazu skrūvīti kādā lielā mehānismā. Es jutos slikti. Man bija bail, un es gribēju mājās. Pie mamma. Pat ar visām balsīm.

Man izveidojās jauns rituāls. Katru vakaru es lūdzu Dievu. Vairāk to varētu nosaukt par tirgošanos. Tas skanēja apmēram tā: "Mīļais Dieviņ! Lūdzu, lūdzu, izdari tā, lai mamma ir vesela un es atgriežos mājās. Ja Tu to izdarīsi, tad es ..." Un tad es sāku uzskaitīt visu iespējamo, ko man nepatika darīt un ko es pat nevarētu izdarīt.

Atceraties, kā bērnībā meklējāt ceriņus ar nepāra ziedlapiņu skaitu? Es tās apēdu kilogramiem un man bija tikai viena vēlēšanās: "Kaut mamma būtu vesela un es varētu braukt mājās!" Citas meitenes plēsa margrietiņas, skaitīja: mīl, nemīl. Es skaitīju: braukšu mājās, nebraukšu mājās, braukšu mājās, nebraukšu mājās. Es ik uz soļa par to domāju: ja es pārleķšu šim celmam - mamma paliks vesela. Ja es uzrāpšos šajā kokā - mamma paliks vesela. Ja es pārleķšu strautiņam - mamma paliks vesela.

Un nekas nenotika. (..)"

Ja jūs esat lasījuši manu stāstu, tad zināt to, ka, atrodoties sistēmā, es tiku piedzīvojusi gan fizisku, gan emocionālu vardarbību gan no saviem biedriem, gan no darbiniekiem. Esmu sista, pazemota, izsmieta par saviem nākotnes sapņiem (no darbinieku puses), esmu piespiedu kārtā sēdējusi un raudādama ēdusi ēdienu, kas man negaršo, bet nekas nelīdzinās tām sāpēm un tukšumam, ko izjutu, esot "sistēmas bērnam". Esot citādākai, neesot ģimenē. Es visu laiku gaidīju – gaidīju, kad tikšu mājās. Kad tikšu ārā.

Man pietrūka mīlestības, man pietrūka mierinājuma, man pietrūka komplimentu, man pietrūka cilvēka, kurš priecātos un lepotos ar mani. Man pietrūka drošības sajūtas un man pietrūka pieaugušā cilvēka, uz kuru es varētu paļauties un kuram es varētu uzticēt visas savas pasaules bailes un šaubas.

Laikam ejot, man pietrūka kāda, kurš man palīdzētu iziet cauri trakajam pubertitātes vecumam. Kurš izskaidrotu pārmaiņas manī. Man pietrūka kāda, kuram arī rūpētu, lai, būdama jauna meitene, es cienītu un mīlētu sevi. Un, jā, man pietrūka skaista un SAVA apģērba. Kaut pāris lietu. Un es ienīdu to zīmogu, kurš man bija uzspiests un vilkās līdzī, lai kur es ietu, – bērnu nama bērns.

Man pietrūka SAVA stūrīša, savas gultas, savu mantu un savu durvju, kuras aizcirst, kad esmu dusmīga.

Mana dzīve sastāvēja tikai no režīma, sodiem un darbiniekiem, lielākā daļa no kuriem mainījās. Tagad es apzinos, ka bija arī labi pedagogi, tomēr es biju darbs. Un es gribēju būt Mājās. Es gribēju būt KĀDA bērns.

Gadiem ilgi, arī jau pieaugusi, es ienīdu Ziemassvētkus. Jo tie bija ģimenes svētki – tātad ne mani. Jo es nebiju ģimenes bērns. Tikai kopš manu bērnu ienākšanas ģimenē es sevi ar varu piespiedu tos svinēt un iemīlēt. Un tikai manu bērnu prieks arī manī ir ienesis prieku par šiem svētkiem. Bet uz šo prieku man vajadzēja gaidīt gadiem ilgi. Līdz tam katru gadu, decembrī, es slīgu dziļā apātijā un nomāktībā.

Aiziešana no bērnu nama – tā bija viena no laimīgākajām dienām manā mūžā. Pat pēc četrus gadus psihoterapijas es vēl joprojām tā domāju. Nekad mūžā es negribētu vēlreiz izdzīvot šo pieredzi.

Kad iznācu no bērnu nama, es sevi raksturotu vienā vārdā – miskaste. Es biju naida pilna, agresīva, manī bija nulle iemaņu būt patstāvīgai – es nemācēju gatavot ēst, nezināju, kā mazgāt drēbes, nemaz nerunājot par finanšu plānošanu.

Nokļūstot brīvībā, es lietoju ļoti daudz dažādas izcelsmes alkohola – manā dzīvienkartē bija arī nelegālais alkohols, medicīniskais spirts. Svarīgākais bija apreibt tā, lai atslēgtos. Dzert es varēju dienām ilgi. Es lietoju dažādas narkotikas – smēķēju nezināmas izcelsmes vielas, lietoju *ecstasy*, amfetamīnu, esmu arī ostījusi līmi. Reiz, apēdot halucigēnās sēnes, no manas zemapziņas izlīda tādas šausmas, ka vēl joprojām baidos atcerēties.

Es biju dezorientēta, bez stabila pamata zem kājām. Bija tāda sajūta, it kā es karātos gaisā. Es ienīdu visu pasauli. Pirmām kārtām – sevi. Sev es biju pretīga un biju pelnījusi pašu sliktāko. Manas rokas vēl joprojām ir klātas rētām no tām pāris reizēm, kad mēģināju izdarīt pašnāvību. Tāda nu es biju – sistēmas zelta auglis.

Man likās, ka man ir visu laiku jāpierāda sevi – ka varu būt draugs. Līdu no ādas ārā, lai pierādītu, ka esmu draudzības vērta. Man paveicās – lielākā daļa cilvēku, kuri bija un vēl joprojām ir manā dzīvē, ir labi cilvēki. Kuri mīlēja un mīl mani – tāpat vien. Un to es sapratu tikai 27 gadu vecumā – psihoterapijā.

Ar šādu sajūtu no bērnu nama iznāk gandrīz visi bērni: “Es neesmu nekā vērts un man ir kaut kas jāizdara, lai es kļūtu par draugu”. Un daudziem nepaveicas. Pie šiem bērniem, nu jau oficiāli pieaugušajiem, pievelkas ne tie labākie cilvēki un izmanto viņus, un iedzen vēl dziļākā bedrē.

Man paveicās arī ar to, ka mammas veselības stāvoklis bija nostabilizējies. Man bija mājas, kur atgriezties. Kad es dzīvoju haosa virpulī, nespējot pati nostāvēt uz kājām, – mamma bija tā, kura vilka mani. Viņa mani ar varu aizvilka uz augstskolas iestājesāmeniem pēc kārtējās trakās dzeršanas.

Mēs zinām, ka ģimenes, no kurām nāk “sistēmas bērni”, ir dažādas. Iznākot no bērnu nama, šiem bērniem nav, kurp iet. Viņiem nav ne pagātnes, ne piesaistes personas, pat ne albuma ar fotogrāfijām. Un viņi iet atpakaļ uz savām mājām. Kur situācija nav uzlabojusies.

Šī pieredze – izdzīvot sistēmas dzīvi – tā iet līdzī visu mūžu. Vēl joprojām man ir sliktās dienas. Kad jūtos slikta un nekam nederīga. Tagad es zinu – man ir vienkārši jānodzīvo šī diena, tas pāries. Un tad es lēnām, nesteidzoties izeju šai emociju gammai cauri, visu laiku sev atgādinot – rīt būs labāk. Tas pāries. Tā neesi tu. Tā ir tava sistēmas pieredze.

Man ir divi bērni. Es mīlu viņus vairāk par visu pasaulē. Es no sirds cenšos būt laba mamma. Ne vienmēr man tas sanāk. Manī ir milzīgs caurums attiecībā uz bērnu audzināšanu. Man nav šīs pieredzes. Kas citiem liekas elementāra lieta – tas man ir sarežģīti. Man ar milzu spēku ir jāiedzen sevī šīs elementāras lietas. Savu mātes lomu es ar visu spēku turu dzelzainā grafikā.

Skatoties uz to, cik dzīvespriecīgi ir mani bērni, cik viņiem ir augsta pašapziņa, cik skaidri un gaiši viņi māc definēt to, ko grib, es saprotu – kaut ko es daru pareizi. Tajos brīžos, kad es vēroju savus bērnus spēlējamies, es esmu ļoti laimīga, ka spēju par viņiem parūpēties un gribu par viņiem parūpēties.

Bet ir daudz bijušo “sistēmas bērnu”, kuri nespēj būt labi vecāki saviem bērniem. Un tad jau viņu bērni nonāk bērnu namos. Un mums nav tiesību viņus vainot. Nebūt pilnvērtīgiem vecākiem – to viņiem iemācīja sistēma. Viņiem nav citas pieredzes.

Sakritības pēc es nesen satiku kādu bērnu, kurš kopš zīdaiņa vecuma dzīvo bērnu namā. Šis bērns ir manas meitas vecumā. Ja jūs gribat patiesi ieraudzīt, ko dzīve sistēmā nodara bērnam – nolieciet blakus “mājas bērnu” un “sistēmas bērnu”. “Sistēmas bērns” ir izgriezts milzīgs gabals no cilvēka pamatbūtības – viņam nav sapratnes par to, kas ir vecāki, kas ir ģimene, kas ir uzticēšanās, kas ir drošības sajūta. Bērns nezina: kā tas ir, ka naktī var aiztipināt uz vecāku gultu un ieritināties padusē. Kad mēs satikāmies – mana meita spēlējās ar šo bērnu. Bērni ķēra viens otru un vienā brīdī mana meita ielēca man klēpī. It kā spēlējoties, bet tajā pašā laikā tā viņai bija absolūti normāla darbība – ielēkt klēpī pie viena no saviem tuvākajiem cilvēkiem. Meklēt drošību. Mazais “sistēmas bērns”, to pamanot, apstājās un vēroja šo epizodi. Bija redzams, ka tā viņam ir absolūti sveša situācija. Bet tajā pašā laikā bija redzams, ka šī epizode, viņaprāt, ir uzmanības vērtā.

Es ļoti gribu, lai ar šo bērnu viss ir labi, bet man sev un jums ir milzīgs jautājums: ja arī šis bērns tagad nokļūs ģimenē, vai vispār ir iespējams šo caurumu aizpildīt? Ko šis bērns, zīdains būdams, nodarīja valstij, ka viņam tika atņemta stabilitātes un drošības sajūta? Kāds ir viņa noziegums?

Ko es, būdama vien piecus/sešus gadus veca, nodarīju valstij, ka man bija jāpiedzīvo tādas šausmas? Kāds bija mans noziegums?

Man nebija jāatrodas ne internātskolā, ne bērnu namā. Manai Mammai pēdējais slimības saasinājums bija pirms astoņiem gadiem, un iepriekšējais pirms tā – vēl pirms desmit gadiem. Manas Mammas ārstes-psihiatres praksē Mamma skaitās vieglais pacients. Kad mani aizveda uz internātskolu un pēc tam uz bērnu namu, neviens īsti neparūpējās par Mammu. Kad man bija 14gadi, viņu ielika slimnīcā pēc manas iniciatīvas.

Jūs maz spējat iedomāties, kādas šausmas viņa piedzīvoja, kad viņas prāts apskaidrojās? Mamma stāstīja: “Es sēdēju palātā, mana galva kļuva skaidra un es sapratu – ārprāts!, es taču esmu galīgi nojūgusies un Karīna, mana meitiņa!, – viņa ir bērnu namā!...”

Es biju ļoti gaidīts bērns, Mammas dzīve līdz ar manu piedzimšanu ieguva citu kvalitāti. Mums bija ļoti tuvas attiecības – mēs viena otrai bijām viss. Viņa nekad mani nelamāja, nepacēla roku. Viņa bija gudra, inteliģenta sieviete, kuru piemeklēja nežēlīgs liktenis... Mums vajadzēja ilgus gadus, lai viņa beigtu sev pārvest manu likteni. Un viņa nezina pat daļu no tā, kas ar mani ir noticis. Viņa nav lasījusi manu stāstu, jo vienojāmies, ka viņai to nevajag darīt. Toreiz viņu vienkārši vajadzēja

uzstutēt atpakaļ uz kājām. No savas pieredzes zinu, ka tas prasa, augstākais, pusotru gadu.

Šodien – nav labākas vecmāmiņas, visu varētājas kā mana mamma. Mani bērni nevar iedomāties, ka viņu dzīvē nebūtu viņas. Un es esmu ļoti laimīga, ka viņai ir iespēja būt labai, mīļai un rūpīgai vecmāmiņai. Jo būt par labu mammu – šī iespēja viņai tika atņemta.

Un es nesaprotu: kā var neredzēt un nesaprast, cik nežēlīga un traumatiska ir dzīve sistēmā. Tā ir neloģiska un pretdabīga. Paskataties uz saviem bērniem, uz mazbērniem! Ja ar jums kaut kas notiktu – jūs esat gatavi viņus atdot dzīvei institūcijās? Vai varat likt roku uz sirds un teikt – jā, tas ir pats labākais, ko vēlu visiem bērniem? Ja nē – tad kāds ir tas mūsu, “sistēmas bērnu”, lielais noziegums, ka mēs tiekam laužti?

Es labi zinu, ka esmu ļoti spēcīgs cilvēks. To man uzsver katrs un ik uz soļa. Šis spēks man ir palīdzējis izdzīvot un tiekties uz priekšu un uz augšu. Bet es tiešām gribētu kaut dienu nodzīvot, neesot spēcīgai, un neizmantojot savu spēku cīņai ar sevi. Un jūs nevarat pieprasīt no visiem “sistēmas bērniem” spēku. Jūs paši nezināt, kādi jūs būtu, ja augtu sistēmā – vietā, kur tu neesi personība. Kur tu esi darbs.

Daudzi bērni veidojas no atsevišķiem bērniem. Viens plus viens, plus viens utt. Un tieši tā ir jāskatās uz bērnu, par kuru viņa vecāki dažādu iemeslu dēļ nespēj parūpēties. Kā uz vienu bērnu, personību. Kad bērns nonāk valsts aprūpē – viņa aizstāvji, viņa nākotnes veidotāji ir bāriņtiesas, sociālie dienesti, iestāžu vadītāji, valsts pārvalde. Katrs salauztais bērns, katra salauztā sirds ir šo iestāžu un darbinieku līdzatbildība. Katrs bērns ar izgriezto pamatpersonības daļu – tas ir sistēmas darbinieku darba auglis.

Nu jau kā pieaudzis cilvēks es redzu trīs lielās problēmas, kuru dēļ bērni vēl joprojām, 2017.gadā, dzīvo bērnu namos.

1. **Pirmkārt, nav stingras valsts nostājas, ka katram bērnam ir jāaug ģimenē.** Ir jābūt stingrai valsts politikai un dzelžainai attiecīgo iestāžu pārliecībai – ka KATRAM bērnam ir jādzīvo mājās. Šobrīd tādas nav. Visi kā viens skaļi teiks, ka bērnam ir jāaug mājās, ģimenē, bet tai pat laikā tiek atrasti daudzi un dažādi iemesli, kāpēc tā nenotiek. Ja ir stingra valsts politika un dzelžaina pārliecība – problēmas tiek risinātas un šķēršļi tiek pārvarēti. Un kamēr vien es dzirdēšu tekstu, ka bērnu nami būs vienmēr – ne tādā daudzumā kā šobrīd, bet būs, – es neticēšu, ka mūsu valsts misija ir: katram bērnam ir savas mājas, kur viņš ir savējais, kur viņu mīl un ciena.

2. **Otrkārt, problēma ir augstā sabiedrības tolerance pret bērna pēršanu un bļaušanu uz bērnu.** Daudzas lietas ir savstarpēji saistītas. Arī pēdējie pētījumi rāda, ka mūsu sabiedrībā ir augsta tolerance pret vardarbību pret bērnu. Tas ir ļoti labi redzams, palasot komentārus pie dažādiem rakstiem par “sistēmas bērniem”. Ir daļa sabiedrības, kura uzskata, ka bērna vajadzības aprobežojās ar apģērbu, ēdienu un jumtu virs galvas. Šī daļa gaida no bērna milzīgu pateicību, ka viņš tika izrauts no nelabvēlīgiem apstākļiem un tagad atrodas sausā, tīrā vidē. Šī daļa sabiedrības redz tikai agresīvu, nekaunīgu, zaglīgu, melīgu un nepateicīgu bērnu, kurš nenovērtē to, kas viņam ir dots, un par to ir pelnījis pērienu. “Pats vainīgs”, “viņi ir mežoņi”, “no viņiem pa gabalu” – tā domā daļa no mums. Mums visiem ir jābūt ieraudzīt un saprast – kāpēc bērns ir tāds, kāds ir. Un kamēr pastāvēs tolerance pret pērienu, nebūs sapratnes, kas ir tās svarīgās lietas, kuras veido bērnu – būs arī bērnu nami.
3. **Treškārt, bērni tiek šķiroti – glābjamajos un neglābjamajos.** Ļoti smaga tēma ir bērni ar īpašām vajadzībām. Kritiskā stāvoklī ir lielākās daļas sistēmas darbinieku viedoklis un skatījums attiecībā uz šiem bērniem. Šie bērni jau saknē tiek norakstīti. Viņu potenciāls tiek nogalināts. Mums vēl jāprojām velkas līdzī padomju laiku mantojums, ka šādi cilvēki ir slēpjami, nobēdzināmi no acīm. Bet ir arī daļa sabiedrības, kuri redz šajos bērnos iespējas un potenciālu. Par “sistēmas bērniem” šī sabiedrības daļa nezina. Īpašais bērns – “sistēmas bērns” – nav ieraudzīts: redz tikai viņa īpašās vajadzības. Nevis pašu cilvēku. Es daudz dzirdu par to, ka ārzemnieki labprātāk adoptē īpašos bērnus. Tā ir patiesība. Bet kāpēc viņi to dara? Tāpēc, ka īpašajiem bērniem ir nesalīdzināmi lielāks atbalsts no valsts puses. Kāpēc jūs esat tik sliktās domās par Latvijas cilvēkiem? Iedodiet kaut daļu no tā atbalsta, kas ir ārvalstīs, un tad izdariet secinājumus.

Gatavojoties šai konferencei, man radās doma, ka runas laikā prezentācijas vietā es varētu parādīt esošo Sistēmas bērnu zīmējumus. Es griezos ar savu lūgumu pie kāda bērnu nama, kurš atrodas Rīgā. Bērnu nams piekrita iedot zīmējumus. Starp tiem mani tur sagaidīja mapīte ar kāda bērna zīmējumiem. Šos zīmējumus jūs tagad varat redzēt. Kaut kas mani ļoti fascinēja viņa darbos. Tie runāja. Uzzināju, ka šis bērns ir šī bērnu nama lielākais zīmētājs. Viņa darbiem par godu pat ir rīkota izstāde nama telpās. Bērns ir pirmsskolas vecuma. Bērns ir ar īpašām vajadzībām. Tas lielais jautājums, ko es uzdevu sev – vai es vienīgā redzu šajos zīmējumos cilvēku un milzīgo potenciālu? Vai sistēma šajā bērņā redz cilvēku, vai tikai viņa īpašās vajadzības?

Vai Katrs sistēmas darbinieks, kurš ir atvēris šī bērna lietu – var pats savai sirdsapziņai godīgi atbildēt – es darīju visu! NAV Latvijā ģimenes, kura šajā bērņā ieraudzītu cilvēku, talantu un potenciālu. Vai šis bērns sistēmas acīs ir cilvēks, vai īpašās vajadzības?

Nesen kādam cilvēkam, kurš ir tuvs sistēmai, bet ir viens no tiem cilvēkiem, kurš apzinās, cik bērnam ir svarīgi augt ģimenē, jautāju – vai tiešām mana sirds prasa neiespējamo? Vai es esmu nenormāla? Vai šīm ciešanām ir jābūt normai? Šis cilvēks atbildēja – nē, nav jābūt. Ir lieliski piemēri no citām valstīm. Ir galamērķis, uz kuru iet. Un nav cita risinājuma kā bērna augšana ģimenē.

Es novēlu visiem apzināties to, ka katrs bērns ir pelnījis mājas. Katram bērnam ir jābūt mājās, kur viņš ir savējais, kur viņu ciena un mīl un kur viņš vienmēr var atgriezties.

Paldies Jums!

